

Muhataba Küçük Bir Not ya da

Akif Emre, Bosna ve Aliya Üzerine Bir Derkenar

FARUK KARAARSLAN

Bir hayata ancak sadelik yakıştır...

Bütün şatafat, gürültü, gösteriş, lüks, sade bir hayat karşısında erir gider. Her şeyin bir gün son bulacağı, gelip geçeceği böylelikle hatırlanır. Ölüm, hayatın bütün gürültüsünü sonlandırır. Dünyanın en büyük fikri dahi bu gerçeğe yenik düşer. Geriye ancak edeple alınıp verilecek bir nefes, sade yaşamaya değer bir hayat kalır. Şairin dediği gibi bu gök kubbe de baki kalan hoş bir seda olur. Ötesi hep oyun oynaştır.

Konuşmanın ve görünmenin maharet sayıldığı bir çağda sade ve mütevazı bir hayat yaşamak oldukça meşakkatlidir. Hele ki hayata ve içinde yaşadığın topluma dair bir derdin varsa ve bu dert bütün dünyanı çepeçevre sarmışsa, yaşamak demirlenmiş bir gemiyi okyanuslarda seyahate çıkartmak gibidir. Sadelik, her an kırılacak bir zincire dönüşüverir.

Akif Emre sade bir hayat yaşadı ve arkasında hoş bir seda bıraktı...

Bağırıp çağırmaya gerek kalmadan, kendini anlatmak için canhıraş bir şekilde çabalamadan, bazen hiç konuşmadan, yazmadan, görünmeden yaşadı. Susmanın ayıplandığı bir çağda bütün iddialarını omuzlarında taşıdı. Diline pelesenk etmedi. Hayatı da vefatı da bir muhasebe vesilesiydi. Onun için vefatının arkasından yazılan bütün yazılar, yapılan bütün övgüler, şatafatlı cenaze töreni, avluya sığmayan insanların ona olan ilgisi, daha o yaşarken anlamsızlaşmıştı. Bütün iyi niyetli dilekler biraz mahcup, biraz da patavatsızdı.

Bizlere tevazuu fısıldayacak, hoyratça yaşamının anlamsızlığını hatırlatacak, siyasetin, rantın, zenginliğin, mevkiinin, makamın gereksizliğini öğütleyecek ve bütün bunları yaparken dünyanın en önemli meselesini çözmüş olmanın şairane kibrine kapılmayacak bir tavır, duruş daha yok artık. İyi insanlar iyi atlara binip gidiyorlar. İyi olmaya cesaret edemeyenler ise faniliğin künhüne vakıf olmadan yas tutuyorlar. Konuşuyorlar, yazıyorlar... Susmanın ne kadar manidar olduğunu, ehli dil olmanın ehemmiyetini, harflerin üzerine basa basa söylüyorlar. İyi insanların ne kadar da anlamlı sustuğunu, durduğunu anlatmaya çalışıyorlar. Akif Emre hakkında yazmak böyle bir nafîle uğraşın neticesi.

COĞRAFYA HASSASİYETİ

Akif Emre dünyamıza bir köşe yazarından ziyade, coğrafyanın politik anlamına dikkat çeken bir seyyah ya da İslam aleminin üzeri örtülmüş dertlerini dillendiren, hafızalara taşıyan bir kâşif olarak girdi. Onun için Bosna Savaşı'nın bütün acımasızlığını, soykırımlarını, sürgünlerini; bu savaşın liderliğini yapan Aliya İzzetbegoviç'in aynı zamanda bir düşünür olduğunu, ahlak anlayışını savaşta pratiğe dökmeye çalıştığını, ibretlik bir hayat hikayesi yaşadığını, ondan dinledik. Ya da insanlık tarihinin en eski soykırımlarından biri olan Endülüs katliamını, Moriskoların asimile edilmesini, sürgüne zorlanmasını, hafızasız bırakılışını; bu sürgüne maruz kalan, Tunus'a yerleşen bir Morisko'nun mektubunda ki "Tunus çok güzel ve iyi...ama bizim ülkemiz değil...çünkü bizim ülkemiz Endülüs'tür, orada doğduk, dedelerimiz oraya gömdük... Eğer ağaçlara ve sulara sorarsanız onlar size Endülüslü olduğumu söyleyecektir... Ben Endülüslüyüm" cümlelerini onun dikkati ile öğrendik, hatırladık. Avrupa'nın bütün sömürgeci politikalarına rağmen yaşamını devam ettiren, bütün imkansızlıklara rağmen varlığını sürdüren Afrika medreselerini ve bu medreselerdeki hafızlık çalışmalarını ilk defa ondan işittik.

Bu anlamlı izleri bırakmak bir köşeye çekilme, kulaklarını kapatma, hakikat karşısında susma, bütün kederine ve ağırlığına rağmen dünyanın kokuşmuşluğunu görmezden gelme lüksünü bırakmayı gerektirir. Bu sebeple anlamlı izler bırakmak dert sahibi olmakla mümkündür.

GÖNÜL COĞRAFYASI: BOSNA HERSEK

Akif Emre'yi biraz tanıyanlar onun coğrafyaya hususi bir ilgisinin olduğunu, coğrafyayı fiziki anlamının ötesinde düşündüğünü, bazı coğrafyalarla özleştirdiğini bilirler. Onun için coğrafya politik anlamları olan bir yerdir. Tarihi keşfetmenin yolu coğrafyayı keşfetmektir. İnsanlık coğrafyada açığa çıkar. Coğrafyada neşvünema bulur. Coğrafya kadar haritalar da hususi anlamlara sahiptir. Haritalar coğrafyanın ifade biçimleridir. İnsanların kendilerini coğrafya üzerinde tanımlama çabasıdır. Coğrafya ve kültür nasıl ifade edilmek isteniyorsa, haritalarda o şekilde çizilir. Tamda bu sebeple

Patanili Müslümanların bağımsızlık mücadelesi verdiğini, Afrika'daki Sevakin Adası'nın Osmanlı'nın eserlerini miras olarak taşıdığını, Cezayir'deki Müslümanların gecekondularda sefil bir hayat sürdüğünü, Afgan direnişini organize eden liderleri ve daha birçok şeyi Akif Emre'nin dikkati sayesinde duyduk.

Bir köşeye çekilip kendisine tahsis edilen yerde haftalık yazılar yazmak, hatta birkaç kelime oyunu ve ilkelerden yapılan küçük tavizler ile refah bir hayat sürmek varken, seyyah olmaktansa turist olmayı seçerek, dünyanın en güzel şehirlerini gezmek, mekânlarını görmek dururken, Müslümanların unutulmuş acılarını deşmek, harabeye dönmüş mekânlarını yazmak, Müslüman liderlerin, düşünürlerin peşinden koşarak birkaç kelam kayda almak için mücadele etmek, her şahitlikte insanı kedere bürüyen acıları hassas ve vakur bir şekilde dillendirmek ne diye?

Akif Emre'ye göre esas mesele hayata dair anlamlı izler bırakabilmektir. Onun için seyahat etmek, yolda olmak, başka dünyaları keşfetmek, dert derlemek, çizgisiz bir defteri doldurmak gibidir. Her bir not, içinde yaşadığı dünyaya dair bir keşiftir. Onun ifadeleri ile zikredecek olursak: "Yolculuk önümde açılan çizgisiz bir defterdir. Ve her yolculukta atılan ilk adım alınan o ilk soluk bu çizgisiz defterin nelerle ve nasıl dolacağını bilinmezliği ile yeniden anlam kazanır. Defalarca gördüğümüz yerlere sefer ederken de ilk kez keşfedilmenin mahremiyetini, masumiyetini telkin eden ilk yolculuğa dönüşür..."¹

Akif Emre'nin çizgisiz defteri hayata bırakılmış anlamlı izlerle doludur...

▲ İškodra - Arnavutluk

haritalar coğrafyanın ideolojik dilidir. Bir mühendis hassasiyetiyle coğrafyayı ölçmek, biçmek ve şekil vermektir. Kimin haritasını kullanıyorsak o şekle konu oluyoruzdur. Coğrafyayı o gözle okuyor ve anlıyoruzdur. Onun dünyasından hayata ve geçmişe bakıyoruzdur. Kim olduğumuz, nereden geldiğimiz ve belki de daha önemlisi nereye doğru gideceğimiz haritalarda işaretlidir.

Coğrafya ve harita ilişkisindeki bu ehemmiyet, Akif Emre'de haritanın ideolojik formasyonunu anlamayı

zorunlu kılar. Çünkü haritalar coğrafyayı okuma rehberidir. Onca meşakkat, seyahat, keşif bunun içindir. Bize sunulan haritaların dışına çıkarak bir izlek oluşturma çabasıdır. Kendimizi, kökenlerimizi arama girişimidir. Onun için Akif Emre'de rota bazen Afrika'ya, bazen Endülüs'e, bazen Bosna Hersek'e bazen de Afganistan'a, Hindistan'a çevrilir. Çünkü bütün bu coğrafyada kendimize ait izler vardır. Kendimizi bulmak ancak bu izleri takip etmekle mümkündür. Verili haritaların dilini aşmakla ve coğrafyaya şahadet etmekle imkân dâhilindedir. "Bir toplumun tarih bilincini, kendi olan ile öteki olan ayrımını somut biçimde haritalardan okuyabiliriz. Adeta tarih, siyaset, coğrafya, sosyoloji, jeodeziyi içine alan disiplinler arası çalışmanın belgeleri gibidirler. Doğal olarak (!) bizde basılan haritalarda toplum bilincinden çok resmi bilincin, resmi Türkiye'nin yansımalarını buluruz. Bu durum daha çok uluslararası ilişkilerde kendisini gösterir. Mesela Balkanlar diye bir yerde beş yüzyıllık maceramızı bir kalemde unutmşsanız, sizin haritalarınızda birkaç yıl öncesine kadar Bosna Hersek diye, Kosova diye bir yer; Boşnak, Arnavut, Pomak diye hiçbir etnik ve kültürel unsurlar yoktur"²

Haritanız yoksa coğrafyanız yoktur...

Coğrafyanız yoksa tarihiniz yoktur...

Coğrafyaya, şehre, mekâna duyulan ilgi bu sebeptendir.

Akif Emre deyince ilk akla gelen coğrafya Bosna Hersek'tir. O doğup büyümediği, sokaklarında yaşamadığı Bosna Hersek coğrafyasına kendi mahallesi gibi muhabbet duyar. Mostar'ı, Saraybosna'yı, Travnik'i ve daha birçok Bosna şehrini kendinden görür. Bu şehirlere sahip çıkar. Orada yaşanan acıların bütününü yüreğinde hisseder. Çünkü bu şehirler bizim şehirlerimizdir. Haritalarımızda yer almasa da gidip gördüğümüzde, keşfine çıktığımızda, bizden çok şeyler bulabileceğimiz şehirlerdir. Dahası bu şehirlerin mekanlarında bizim hafızamız saklıdır. Onun için Bosna Hersek'i sahiplenmek hafızamızı sahiplenmek anlamına gelir. Hafızamızın yok oluşu ise bize ait şehirlerin yok olmasıyla mümkün hale gelir. Tam da bu sebepten dolayı Anadolu coğrafyasında yaşayan her insan Bosna'nın acısını hissetmelidir. Zira Bosna'nın ölümü tarihimizin yok edilmesidir, hafızamızın silinmesidir. Akif Emre bu hassasiyetle Bosna'nın anlamını bize anlatmaya çalıştı. Saraybosna'nın bombalanmasını, Travnik'in yağmalanmasını, Avrupa'nın Osmanlı'nın imzası olan her bir mekânı yeniden dizayn etme çabasını böyle bir derdin yekunu olarak dillendirdi. Mesela Mostar Köprüsü'nün yıkılışını bir medeniyetin yıkılışı olarak gördü. Bütün kalbiyle Mostar Köprüsü'nün bize ait olduğunu söyledi. Onun dilinden ve üslubundan söyleyecek olursak:

"Tarihi Mostar Köprüsü'nün resmini görüp de beş yüz yıllık bir Osmanlı macerasını hatırlamamız mümkün mü? Bizi, belki en az bir Süleymaniye kadar biz yapan, bize bağlayan bir köprü. 1993 yılında Mostar Köprüsü Hırvatlar tarafından bombalanarak yıkıldığında bu köprüye, beş yüz yıllık maceramıza daha çok bağlanmıştık. Mostar Köprüsü ayakta iken fark etmediklerimizi fark ettik, tek bir kare fotoğraf adeta bir tarih bilincine dönüşüverdi. Mostar Köprüsü yaşadığımız anla unuttuğumuz tarihi birbirine bağlayan, bilince dönüştüren bir göstergeye bürünüvermişti adeta. Ayakta iken yapmadığını yıkılırken başarmıştı...

Ve bir bayram günü televizyon haberinde gördüğüm bir kare fotoğrafla bu köprü, tarihle var olan tüm bağlara ait tüm 'köprüleri atarak' tarihin zoraki reddi olarak karşımıza çıkarıldı. Türkiye'nin sahip çıkamadığı Mostar Köprülerinden birine Avrupa el atmış, tarihi kendine göre yeniden yazmıştı. Artık o Osmanlı Köprüsü yoktu. Artık Begović'in Henri Levy'ye dediği gibi dört yıl süren 'entelektüel katliamın' altındaki imza gibi, bu yeni köprünün dizaynında ve inşasında da Avrupa imzası vardı. Avrupa, Mostar Köprüsü'ne imza atan medeniyeti hatırlamaya cesaret edememişti, bunca katliamdan sonra"³

Akif Emre'ye göre keşfetmediğimiz, sahiplenmediğimiz, imar etmediğimiz her mekânın yok oluşu, bizim tarih sahanesinden ve coğrafyanın dilinden yavaş yavaş uzaklaşıyor olmamız anlamına gelir. Bosna bunun en veciz örneğidir. Onun için Akif Emre Bosna'yı anlatırken bizi anlatır

Akif Emre ile Bosna üzerine konuşmaya başladığımızda ağızından duyacağımız ilk kelime 'umut' olurdu. Çünkü o Bosna'nın ve Bosna halkının bütün yaşadıklarına rağmen hayata tutunma çabasını, onca katliama, tecavüze, sürgüne rağmen yaşama sevincini 'umut' kavramı ile ifade ediyordu. Ona göre Bosna hayata bağlı insanların ülkesiydi. Savaşın en acımasız günlerinde dahi Bosnalılar hayata tutunmuşlardı ve yaşama sevincini bir hayat tarzına dönüştürmüşlerdi. Akif Emre bir Bosna atasözünden yola çıkarak Bosna halkının kültürel kodlarına sinmiş olan umut kavramını sıklıkla dillendiriyordu;

"Umut ölen en son şeydir..."

Akif Emre Bosna'yı bir şarkı olarak tanımlıyordu. Umutla söylenen bir şarkı. Kendi ahenginde akıp giden ve her şeye rağmen dillendirilen bir şarkı. Tıpkı savaşın en çetin dönemlerinde dahi Saraybosna'nın ortasında yer alan Gazi Hüseyin Cami'de her gün devam eden hatimler gibi ya da yıkılmış Mostar Köprüsü'nün hemen yanı başında verilen bir konsere Bosna halkının büyük ilgi göstermesinde olduğu gibi, bombalanmış, kurşun izlerini taşıyan her mekânın 'unutma ve yaşa' mesajını verilerek restore edilmemesi gibi.

2 Emre, Akif (1997) *Göstergeler*, İstanbul: İz Yayıncılık, s52-53.

3 Emre, Akif (1997) *Göstergeler*, İstanbul: İz Yayıncılık, s 136.

▲ Saraybosna

“Bosna, hayat ve ölüm, umut ve korku arasında bir şarkı demektir aslında. Modern olana aykırı olduğu kadar, geleceği kendi alışkanlıkları sayanlara da uzlaşmaz bir şarkı.

Bosna Nehri hep kendi şarkısını söyler.”⁴

Bosna'nın kendine has bir şarkısı vardır. Bu şarkıyı öyle bildik kalıplarla anlama imkânı yoktur. Onun için Akif Emre Bosna'ya nasıl bakılması gerektiğini bizlere söyler. Zira Anadolu insanının alışageldiği bir hayatı yoktur Bosna halkının. Mesela hayat tarzları ne olursa olsun isimleri, Ahmet, Mustafa, Fatma olduğu için yani sırf Müslüman oldukları için soy kırımına maruz kaldılar. Bosna tarihi ile özleşmiş, din temelli savaşlarda bir taraf oldular. Avrupa'nın orta yerinde diğer Avrupa ülkeleri ve halkları ile birlikte yaşama tecrübesi ile bir gündelik hayat şekillendirdiler. İslam'dan uzaklaştırılmaya çalışılsalar da derinlere sinmiş Müslümanlık kodunu her zaman muhafaza ettiler. Birlikte yaşama tecrübesinin bir ürünü olarak medeniyet tasavvuruna ve estetik değerlere sahip oldular. Savaşın bütün yıkıcı travmalarını göğüslediler ve İslam Dünyası'nın Avrupa'da bayraktarlığını yaptılar. Avrupa'nın orta yerinde Müslümanca yaşamının onurunu taşıdılar. Bizi biz yapan değerler için bedel ödediler.

Böyle bir hassasiyet ile Bosna'yı okumak, Bosna'ya ilgi duymak ve bir coğrafya olarak görmenin ötesinde harita ufkumuza dahil etmek Akif Emre'nin deyimiyle 'İslam dünyasının Bosna için verdiği ciddi bir medeniyet imtihanını' sırtlanmak anlamına gelecektir.

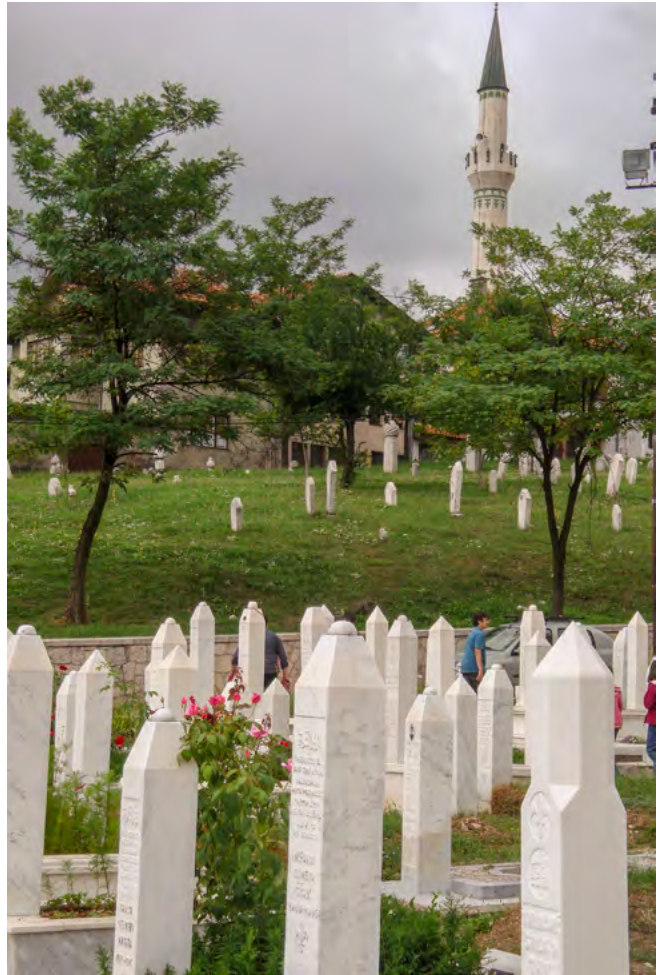
Ümit ve İyimserliğin Gölgesi

Bosna Aliya ile birlikte anlam kazanır. Onun mücadelesi, liderliği, bilgeliği Bosna'ya kim olduğunu hatırlatır. Aliyasız bir Bosna düşünülemez. Bosnasız da bir Aliya mümkün değildir. Aliya'nın bütün hikayesine Bosna sızmıştır. Bosna, derdiyle, hafızasızlığıyla, coşkusuyla, kim olduğu, nereden gelip nereye gittiği, madde ile mananın nasıl bir işleyişe sahip olduğu sorularını Aliya'nın zihin dünyasına işlemiştir. Yeri geldiğinde tarih sahnesine iterek bütün bir halkın mesuliyetini Aliya'ya yüklemiştir.

Onun için Aliya Bosna'nın çocuğudur... Bosna ise Aliya'nın hayalidir...

Akif Emre'nin bir düşünür, insan ve lider olarak en kıymet verdiği isim kimdir diye sorulduğunda herkes tereddütsüz Aliya'nın ismini zikredecektir. Ona duyduğu muhabbet ve bağlılık Akif Emre'nin bütün yazılarına sirayet etmiştir.

Bütün mesafesiyle, soğuk kanlılığıyla temkinliliğiyle insani ilişkilerini şekillendiren Akif Emre söz konusu Aliya

▲ Bosna

olduğunda her daim hayranlığını dillendirmekten geri durmamıştır. Belki de bu muhabbet Akif Emre ile Aliya'yı birbirine benzeştirmiştir. Akif Emre'nin yürüyüşü, düşünüşü, hayata yaklaşımı, yalnızlığı, sadeliği, tevazusu, bilgeliği dahası yaşayışı Aliya'nunki gibidir. Eskilerin ifadesiyle her haliyle Aliya'yı andırır. Bunun için Aliya'yı bilenler Akif Emre'yi anlamakta zorluk çekmezler. Çünkü her ikisi de kadim bir ortaklığı paylaşırlar. Aynı şarkıya kulak verirler. Kelimenin tam anlamıyla birbirleriyle dostluk yaparlar.

Akif Emre Aliya'yı 'yüzünde gölgesi olmayan bilge' olarak tanımlar. Onu sadece tarihe tanıklık eden değil tarihi yazan bir lider olarak görür⁵. Onu anlamının ne kadar önemli olduğunu vurgular. Bizlere bir Aliya portresi çizer. Müslümanların vicdanını konuşturur.

Bosna'yı, Aliya'nın hayat hikayesini ve düşünce dünyasını en iyi bilen isimlerden biridir Akif Emre. Bütün dikkatiyle ilgisini Bosna'ya ve Aliya'ya yöneltir. Aliya ile yapılmış en nitelikli röportajın sahibi olmasına, onun eserlerinin düşünce dünyamıza kazandırılmasında önemli rol oynamasına, bütün dostluğuna ve muhabbetine rağmen ne hikmetse Aliya'yı anma toplantılarında Akif Emre'yi görmek neredeyse imkânsızdır.

Akif Emre, Aliya'nın bir marka gibi kullanılmasına, seremonilerde tüketilmesine ve olur olmaz yerde çoğu zaman anlaşılmadan hakkında konuşulmasına karşı çıkar. Esas olanın onun duruşu ve fikirleri olduğunu düşünür. Onun için Akif Emre "Aliya İzzetbegoviç'in her vefat yılı dönümünde bir tedirginlik kaplar içimi. Aslında anılmaya değer tüm insanlar için bu tedirginlik geçerli. Onu anlamadan yapılan anma etkinliklerinin anlaşılmasının önünde en büyük engel olmaya başlamasının tedirginliği..."⁶ cümlelerini köşesine taşır. Akif Emre mevcut rüzgara kapılıp bir Aliya fetişizmi üretmek yerine, onun ortaya koyduğu metinleri tartışmanın ona hakiki bir saygı göstermenin yolu olduğunu düşünür. Aliya'yı kendi koşullarında, ürettiği metinleri ile, İslam coğrafyasına dair dertleriyle anlamayı önerir. Bunu her fırsatta ifade eder.

Akif Emre Aliya'yı iki kelime ile özetler. İyimserlik ve umut...

Aliya'yı savaşın bütün zorbalığında eyleme geçiren, mücadeleye iten, yaşatan bu iki kavramdır. Her durumda iyimser bakabilmesi ve bir umut taşıması onu farklılaştırır. Çünkü Allah varsa her an umutta vardır. Bu motivasyon Aliya'nın içinde yaşadığı toplumun zaaflarını ve yeteneklerini çok iyi tanınması ile birleşince bir halkın soy kırımından kurtuluş reçetesine dönüşür. Onun için Aliya Müslümanların bütün geri kalmışlığına umutla ve iyimserlikle yaklaşmayı gerektirecek bir sembol olmuştur.

Aliya, coğrafyamıza ulaşmamız için zihin haritamıza kazınmış en önemli işaretlerden biridir...Bosna coğrafyasını hakkıyla anlatacak, Aliya'nın derdini taşıyacak koca bir yürek bu alemden göç eyledi.

Bosna da, Aliya da Akif Emre'nin vefatıyla yetim kaldı... ♦

MUHATABA YETİM KALMAK ÜZERİNE KÜÇÜK BİR NOT

Kim duyacak, kim okuyacak, sana bunları kim anlatacak bilmiyorum. Nafile bir uğraştaki ısrar niyedir, ona da bir anlam veremedim. Ama şair diyor ya "yazmasam ölecektim".

Şimdi Bosna ve Aliya hakkında ne düşündüğünü yazıya dökme kaygısı gütmeyen, sosyal bilimci olmanın gerektirdiği bütün afrayı tafrayı bir kenara bırakarak söylemem gerek.

İçimde ince bir sızı var... Seni çok özledim be ağabey...

Bakışını, eleştirini, gülüşünü, tavrını, hayrete yer bırakmayan yüz ifadeni, huysuzluğunu, muhabbetini, tecrübeni ve daha birçok şeyi. Yokluğun bir yoksunluk sebebi. Adın her kulağıma iliştiğinde, yüzün gözüme geldiğinde yutkunmak zorlaşıyor. Hâlbuki benim vaktim daha vardı. Ertelenmiş muhabbetler hep bundan...

Bütün tesellim başka bir mecliste vakitsiz gidişin ve yarım kalmış sözlerin telafisini yapmak. Kim bilir, belki Aliya da gelir. ♦

5 19 Ekim 2013 tarihli Yeni Şafak Gazetesi'nde yer alan Aliya: Yüzünde Gölgesi Olmayan Bilge köşe yazısında bu tanımlamayı yapar.

6 20 Ekim 2016 tarihli Aliya Tedirginliği adlı köşe yazısından bu alıntı yapılmıştır.